

ORTHOGRAPHIA TEKHNIKO ETA SZIENTIFIKOAZ

Gure lankide Gregorio BALDATIKAK —euskal idazle ezaguna bera— ondoko ipuin hau bidali digu, humore ortografiko batekin hornitua. Pentsatzen dugunez, kritika eta autokritika ere ba da guretzat. Betiko arazoan seriotasunari irribarre bat ere komeni zaiolakoan, dagoen bezalaxe ematen dugu. **Zuzendaritzaren oharra.**

Gaur goizean Theophilok telefonoz deitu nau, elkarrekin kaffe hartzera konvidatuz. Theophiloren kaffeak, halafide, kaffe baino kikhorio gehiago izan ohi du. Vulgarki atxikoria esaten dena, halegia. Baietz esan behar, ba,^o hala ere.

Theophilo typo sympathikoa da. Fatxadatsua eta phlegmatikoa, lehenengo vistazotik judikatzeke. Baina, Theophiloren benetako kharakteroa ezagutzeko, etymologien problema eztabaidatzen ikusi behar da Theophilo. Thema honetan bere theoria guztiz propioak baititu. Eta, inor opponituz gero, bere kharaktero guztia mututzen dioten thesiok, aparatko vixitasunez defendatzen dizkizu. Punktu honetan ez du xanzarik ezagutzen. Bere lethargia klasikoa galdu eta, erraz jartzen da kholeriko eta aggressivo. Bere rhythmoa galtzen du, barytono aho hotsari tremolo pathetiko bat jartzen dio, eta propheta arrotatu bat bezalatsu mintzatzen zaizu. Galoppean. Sua dariola. Nolanahi ere, theoria interessanteak dira.

Theophiloren hypothesiak dudagarriak izan litezke, izan. Baina, diskussioan jartzen duen emphasiak eta energieiak, phrase bakoitzaren akzentu bereziak, eta bere arratioak eta analisiak expresso eta garbi voteaz,^o triumphoa beti sekuru du. Kontrarioa isilik uztea izaten da triumpho guztia. Silet,^o zur^o eta lur. Nekez irabazten baitu inoiz kontrahentearen approbatorik.

Theophiloren tragoedia, edo theatroa, horixe da, hain zuzen: genteak uste duela, bere theoriekin khitarra jo nahi digula. («Adarra jotzea» esaera vulgarregia litzateke, kontextu honetan erabiltzeko!). Traditioaren oppositio hutsa dela, hysterismoa, eta original agertu nahi lukeenaren kaerimonia soila. Hitxura. Besteren batzuentzat, gure kulturaren anarkhia zabaltzen dabilen kyniko bat besterik ez da.

Agian^o genteak ez du antenarik, Theophiloren thesiak seriooki hartzeko Baina ahortutu beharra dago, Theophiloren intentioa autentikoa dela.

Veraz, hirurak aldera hor aviatu naiz kaffe hartzera. Asphaltoa busti zegoen, ohi den bezala. Baina kalleetan udaberriaren khromatika nabari^o da. Orkhideak eta hyazinthoak, dahliak eta nolanahiko floreak argiaz akordatu dira, hozte luzearen ondoren. Sazoin hau egiazko idyllio bat da gure hemisphairio honetan. Neguaren hondar ilun batzuk gelditzen dira ahoraindik vide bazterreko kyparissioetan. (Vulgoak zipres edo altzipres deitzen dituen arborak). Baina eskaleak agertu dira jadanik^o kallean: bat lurrean eserita edo esederita zegoen arkupean, akkordeona jotzen.

Theophilo zain zegoen atarian. Punktualki heldu naiz. Eskerrak. Theophilok allergia dio impunktualitateari. Eta, kortesiazko salutoen ondoren, barrura sartu gara. Kelletan^o dekoratio barokko samarra. Porzellanazko imagina xuriak. Bibliotheka pollita. Grammophono bat, diskoak. Horman esekita, animalien photographiak: giraffa, kanguruh, elephante, eta abar. Apal^o batek, pharmakeia batetan gaudela dirudi. Eta, zer hitz egirik ez dagoenean, beti temporaz edo egunotako grippe boladaz^o verba egiten baita, azkeneko themari heldu diogu.

—Grippez nabil gaizki! —konfessatu dit. Neuk ere ahortutu behar, guztiz sendatu gabeko katarrru batekin neure nekeak ditudala. Kuasi astmatiko bat dirudit. Baina Theophilok laster konsolatu nau:

—Izeba^o Sibylle-rena, ba dakizu, typhus da.

—Eta osaba Philotheo? —galdetu diot, zerbait galdetzearren.

—Kausa handirik ez. (Theophilok ez luke saekula «gauza» esango, kausa ordezi!). Haemorrhoidak. Datorren sabbathoan operatio kheirurgiko bat izanen du. Beldurrik haundiena anaesthesiari dio. Ahoraindik khloroformoaren temporan vizi garelakoan baitago. Pizka bat hipokhondriakoa ere ba da eta.

Baten errheuma eta bestecaren diarrhoea, ahaideria^o guztiaren statu klinikoa errepasatu dugu. Ia sport kontuetan ari ginen, polliki polliki Theophilo oharrak egiten hasi denean, gymnasia ala jimnasia, athleta ala atleta, goma ala gomma, nola hobe ote litzatekeen. Passo libre utzi diot, eta azkenean bere theman gintuzun. Nik ez dut gaitasunik, elkar hizketaren khronika legalik (hau da, leialik) emateko. Ahoraindik apprehen-

diza bainaiz etymologien szientian. Synthesi edo skhema bat aski^o izanen da, teoriaren essentia edo funtsa adierazteko. Theophilo, metamorphosi magiko batek arraso aldaturik bezala ageri zen, errege batek thronoan bezalaxoxe maiestatez.

—Euskara erraztu egin behar dela? Arratio horrek kalleari begira bakarrik valio du —irakasten zidan Theophilok.

—Kausa bat da euskara herritarra, eta beste bat heuskara szientifikoa. Inon ez dira biok berdintzen. Euskaraz ere diferenteak izan behar dute. Grammatika, bietan berdina izan liteke, puntu eta komma. Phonetikan nahitaezkoak dira differentiak. Eta de rigor orthographia differentea behar dugu biotan. Szientietan szientifiko izan behar du. Gainera, egunotan szienti lanean ari denak internationalista izan behar du. Bestela, herri kultoek analphabetotzat hartuko gaituzte. Kaphre herri bat garela esanen digute.

Euskara herritarraren eta heuskara szientifikoaren differentia hobeto komprehenditzeko adivide bat eskatu diot. Bai eta Theophilok berehalaxe eman ere.

—Kasu batetarako, Theologia har dezagun, theologo euskalzale asko dugunez gero. Predikari popularrak (szientifikoari praedikatore esan beharke genioke), herriko abbade simpleak esaterako,^o bururazio teologiko errazak egin behar ditu. eta simpleki idatz lezake. Baina Deustuko Akademeian szientia irakasten duen theologoak nahitaez orthographia edo skriptura oikoumenikoaz synkhronizatu behar luke bere orthographia. Lotsagarri gelditzen gara, saddoukaioak eta pharisaiok heuskaraz arruntki^o saduzeo eta fariseo izendatzen baditugu. Arlotekeria hutsa da diphthongo horik^o ignoratzea. Berdintsu da philosophiaz. Edozein vertsolarik omen du bere filosofia. Baina zer ikusi behar du horrek, professoreek kathe dratik irakasten duten philosophiaz? Ez dago bi kausa horik nahasterik. Aestetikak berak ere hala eskatzen du.

Nire eragozpenari aisa^o crantzuten dio:

—Orthographia hau erraz ikasiko da, eskholatik hasiz gero. Euskal lykeioek apparteko zeregina lukete. Professoreek paidagogia zuzena eta dynamika beharko dituzte, hori bai. Baina. etapa differentetan, umeez aisa ikasiko dute. Matematika, physika, khemia, arkitektura, geographia, dena ikasiko dute. Ez zadazu^o esan: blasphemias da «matematika» esatea.

—Gaztelaniaz hala egiten dute, ba.^o

—Bai, horixe da! Hispaniolismo hutsa da hori!

—Hallelujah! —irten zait barren barrenetik. Horrela —osteratu^o diot— gure orthographiak hieroglypho baten antza^o izango du. Herriak ezin asmatuko^o du irakurtzen.

Nire komentarioak Theophilo sutan jarri du.

—Populua populu, eta szientia szientia. Erraztasunaren eta populuaren mythoak behin betiko superatu behar ditugu. Moda obskurantista horien kontra offensiva psykhotherapiko radikal bat egiten dugu. Utz ditzagun simplekeria horik pamphletoetarako.

Gero, szientiaren missioa explikatzen hasi da. Heuskarak prestigio handia irabaziko luke halako orthographia tekhnikoaz. Erdara baino kultoagoa agertuko litzateke —esan dit. Nik, hala ere, ezin baitets^o neza-keen: Eta, heuskararen irabazi horiekin, euskaldunok zer irabazten dugu? Ez ginen a dos inolaz ere.

Horologioak zazpiak jotzen zituen, eta, hordurako, appetitoa ere zerbaiten cske hasia genuen. Athun pizka bat mahain gaineratu dit, ogi pizka batekin, eta biontzat kaerebikia botilla bana ireki du (hots,^o zer-beza).

—Zure kezka horik subiektivismo burgesa besterik ez dira —sekitu du, bizarreko kaerebiki aparra xukatuz.

—Burgesa ala bourgeoisa? —nik.

—?!... Hori da: burgesiak hondatzen gaitu beti...

Gregorio BALDATIKA